

ג.

דרוש לשבת חנוכה

כנגד מדה על ששמר השבת עד שלא ניתנה מפני כך הקריב בן בנו בשבת, הא איפכא מסתברא דמפני כך ראוי שגם בן בנו ישמור שבת כראוי ולא ידחה קרבנו שבת. ב' מה המשך יש לשאלת נר חנוכה שהותיר זה שמן לפרשה הנ"ל ולמאמר הנ"ל. וגם שאר דברי המדרש צריך להבין ההמשך למאמרים הנ"ל.

וליישב זה נקדים צס"ד הא דפליגו בית שמאי ובית הלל (שבת כא:) במצות נר חנוכה צמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך, ומפרש אחד מאן דאמר דטעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין. ויש לדקדק דבעי לפרש פלוגתייהו במאי פליגו, ולא קמפרש עדיין טעם פלוגתייהו, דהא גופא טעמא בעי למה ס"ל לבית שמאי נגד ימים הנכנסין ובית הלל נגד ימים היוצאין, ובאיזה סברא פליגו.

ונראה ביאורו לענ"ד צס"ד, די"ל דבית שמאי ובית הלל לשיטתייהו אזלי, דהנה שם דף ל"א ע"א הוצא מעשה בנכרי אחד שצא לפני שמאי וא"ל גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת, ודחפו באמת הצנין שצידו, וצא לפני הילל וא"ל דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושא הוא זיל גמור. וכבר הלכו נמושות צביאור מאמר הנפלא הזה, וגם אני אענה חלקי צס"ד,

ושבוח שבח והבן (בראשית מג, טז). צמדרש תנחומא פרשת נשא (סימן כחכט) אמר ר' יוחנן שבת היחה, שנאמר והבן, ואין והבן אלא שבת, שנאמר (שמות טז, ה) והיה ציוס הששי והכינו, א"ל הקצ"ה אתה שמרת את השבת עד שלא ניתנה חייך שאני עושה שכן בן יהי מקריב בשבת, מניין ממה שקראו בענין ציוס השביעי נשיא לבני אפרים. ציוס השמיני נשיא לבני מנשה, ילמדינו רבינו נר חנוכה שהותיר זה שמן ציוס הראשון מהו להדליק זה בשני, כך שנו רבותינו נר חנוכה שהותיר זה שמן ציוס א' מוסיף עליו כל שהוא ומדליקו ציוס ב', ואם הותיר ציוס ב' מוסיף עליו צג' ומדליקו וכן בשאר הימים, אצל הותיר ציוס השמיני עושה לו מדורה בפני עצמו ושורפו, כיון שהוקלה למצותו אסור להשתמש ממנו, לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינם מן התורה, אמר להם הקצ"ה בני אין אתם רשאים לומר כך אלא כל מה שגוזרין עליכם תהיו מקיימין כו' שאף על דבריהם אני מסכים כו', תדע לך שהרי יעקב צעשה שצירך את מנשה ואפרים הקדים הקטן לגדול, מה כתיב שם (בראשית מח, כ) וישם את אפרים לפני מנשה, והקצ"ה קיים גזירתו, אימתי בקרבנות הנשיאים שהקריב שצט אפרים תחילה שנאמר (צמדרש ז, מח) ציוס השביעי נשיא לבני אפרים ואח"כ ציוס השמיני נשיא לבני מנשה (שם פסוק נד), עכ"ל המדרש תנחומא.

והוא אומר דרשוני, והדקדוקים רבו עד אין מספר ואפרוט קצתם, א' מה זו מדה

והיינו דציקש אותו הגר לגיירו על מנת שילמדנו תורה, אבל רק אם יוכל לעמוד גם על רגל הא' שהורגל זו עד עתה, והימים הראשונים אל יפלו. ושמאי דחפו באמת הבנין, שהוא היה סבור דאי אפשר לו להכניס הימים שעברו בחושך לגדר הקדושה, והמשיל הדבר לאמת הבנין, כמו דאם אחד רוצה לבנות בית, אם לא יניח יסוד חזק ואדיר, איז אף אם יבנה עליו בנין חזק מאד, מ"מ הוא מסוכן ליפול, כיון שהיסוד רעוע. וכמו כן הימים היינו ימי הנעורים הם יסוד חיי האדם בעולם הזה, וכדאמרו חכמינו ז"ל (שבת קנב.) ינקותא כלילא דוורדא, א"כ כיון שהיסוד הוא רעוע, קשה ומסוכן מאד לבנות עליו בנין, ואריך ליקח יסוד אחר ועליו לבנות, והיינו דהמליצו שדחפו באמת הבנין היינו כנ"ל.

אבל באמת יש תקנה גם לימים הראשונים שיתפכו לטובה, דהיינו ע"י תשובה מאהבה שזדונות נתהפכו לזכיות, והיינו דא"ל הלל דעלך סני לחצרך לא תעביד זה כל התורה כולה, ופירש"י (ד"ה דעלך) דקאי על הקצ"ה כמו שנאמר (משלי כו, י) רעך ורע אצרך אל תעזוב, דהיינו שתקיים את התורה מתוך אהבה, ואידך פירושא הוא זיל גמור, אבל העיקר הוא האהבה להשי"ת, וכיון שתעבוד אותו מתוך אהבה תזכה לתשובה מאהבה, וזוה תהפוך הזדונות לזכיות, ושפיר תוכל לעמוד גם על רגל האחת, שגם המעשים אשר הורגלת צם עד היום מפאת היצר הרע כנ"ל, גם על זה תוכל לעמוד, שזכות המעשים הללו יעמדו לך. (ועיין כל ענין זה לעיל בדרוש לשבת שובה דרוש ג משנת תרס"ט בשינוי קצת).

היוצא לנו מזה, דבית שמאי ס"ל דהימים שעברו בחושך ואצדון יפלו, ואי

דהנה נודע למשגב מפי ספרים וסופרים דהשי"ת נתן לנו כח דאף אם עברו עליו כמה ימים ושנים צהצל וצבהלה והלך אחרי שרירות ותאות לבו וכל הישר בעיניו עשה, אף על פי כן אם אח"כ החי יתן אל לבו לשוב אליו ית"ש באמת ולעבוד אותו ולעשות רצונו בלבב שלם, השי"ת פושט יד כביכול ומקבלו באהבה, ולא עוד אלא שיוכל להפוך כל מעשיו הרעים אשר עשה לזכיות, כמאמר חז"ל (יומא פו:.) תשובה מאהבה זדונות נעשין זכיות, וכל הימים אשר כלה צהצל ושנותיו אשר עברו צבהלה, יוכל להכניס אל גדר הקדושה ע"י תשובה מאהבה.

ועיין מדרש רבה ריש פרשת לך (פרשה לט, ח), שדרש על הפסוק (תהלים קי, ג) לך טל ילדותיך, דקאי על אברהם אבינו ע"ה, לפי שהיה אברהם מתפחד ואמר, תאמר שיש בידי עון שהייתי עובד ע"ז כל השנים הללו, א"ל הקצ"ה לך טל ילדותיך, מה הטל הזה פורח אף עונותיך פורחין עי"ש. וי"ל דצדקדוק נקט לשון עונותיך פורחין, ולא קאמר נמחלין או אינן נחשצין, דהשי"ת הצטיחו דעונותיו נתהפכו לזכיות, ופורחין למעלה לפני כסא כבודו ית"ש, כי הא דאיתא בספה"ק (מיקו"ו כה:) האי ליטנא על מצוה דפרחית לעילא.

וזה י"ל בכוונת הגר הנ"ל, שעלה לו מחשבה ליכנס תחת כנפי השכינה, אבל היה רוצה שגם ימיו שעברו צהצל וריק יהי נחשצין לטובה כמו הימים הבאים, על כן בא לפני שמאי וא"ל גיירני על מנת שתלמדני התורה כשאני עומד על רגל אחת, עיין בספר בני יששכר מאמרי חנוכה מאמר ג' אות כ"ה דרגל רומז על יצר הרע, עי"ש עפ"י דרכו צקודש, ועל פי פשוטו י"ל דרגל מלשון הרגל, היינו דיצר הרע מסית לאדם לילך על פי הרגלו מנעוריו אף שהוא נגד רצונו ית"ש.

הבאים, דהיינו שיתפכו לזכויות, ולכך ס"ל דמוסיף והולך, דגם אם שם לבו לדבר ה' בסוף ימיו, יוכל להאיר כל השמונה ימים שכבר עברו עליו, ולכך בא הרמז בנר חנוכה כנגד ימים היוצאים שרוצה לתקן כעת ולהאיר אותם, ולכך ציוס ראשון מדליק אחד, [כי] אין צריך לתקן ולהאיר רק יום אחד, אבל איחר לתקן מעשיו עד יום שני, הרי צריך להאיר ולתקן שני ימים וכן כולם.

ובזה יבואר גם פלוגתא בית שמאי ובית הלל (בינה ט"ז ע"א) דבית שמאי אומרים מחד שצ"ל לשבת, ובית הלל אומרים ברוך ה' יום יום. וי"ל דלשיטתיהו אלו על דרך הג"ל, דבית שמאי דסוברים להדליק כנגד ימים הנכנסין לרמז דצריך מתחילת שנותיו להאיר נשמתו, על כן שמאי אומר מחד שצ"ל לשבת, שבת היינו עולם הבא, מחד שצ"ל היינו מתחילת שנותיו צריך לעבוד את השי"ת ולהכין עצמו לעולם שכולו שבת. ובית הלל אומרים ברוך ה' יום יום, כלומר כל אימת שנזכר, אפילו אם כבר עברו הרבה משנותיו, יוכל לתקן אף שלא התחיל בחד שצ"ל כטעם נגד ימים היוצאים.

וזה יש לרמז גם בכוונת המדרש הג"ל, ילמדנו רבינו נר חנוכה שהותר זה שמן, על דרך שאמר שלמה המלך ע"ה (קהלם ט. ה) ושמן על ראשך אל יחסר, דהאדם צריך להאיר ולהדליק אותו השמן ע"י נר מצוה ותורה אור, אבל אם הותר ציוס הא' שלא האיר נשמתו בתחילת ימי נעוריו, [מהו להדליק זה בשני], היינו אם יוכל לתקן זאת בימים הבאים, [כך שנו רבותינו מוסיף עליו שמן כל שהוא ומדליק], דהיינו שיוכל להאיר גם השמן שנשאר בחושך ע"י הדלקת נר מצוה בימים הבאים לטובה, וכן כולם, [אבל

אפשר להם להכנס בגדר הקדושה, ורק מהיום והלאה חושבנא, אבל בית הלל ס"ל דהימים הראשונים אל יפלו, ויכול להאיר אותם שגם הם יבואו בחשבון הימים הבאים לטובה ע"י תשובה ומעשים טובים מתוך אהבה. והנה כבר מבואר בספ"ק דמנחות נר חנוכה הוא רמז על נר מצוה ותורה אור, שהיונים האחרים ימ"ש רצו להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ורצו לכבות את התורה ומצוות שמכונים בנר, וגם רצו לכבות את נפש הישראלי המכונה בנר ה' נשמת אדם (משלי כ. ח), [כדאיתא במדרש רבה ריש פרשת ראה (פרשה ד, ד) הנפש והתורה נמשלה בנר עיי"ש]. ולכך הראה לנו השי"ת הנס במנורה, שהוציאנו מאפילה לאורה, והיה הנס דווקא על ח' ימים, לרמז על ימי שנותינו כו' ואם בגבורות כו' (תהלים נ. י), היינו שכל ימי חלדו בעולם הזה יראה להאיר את נר ה' נשמתו ע"י נר מצוה ותורה אור. (ועיין בספר עוללות אפרים (ס"ב מאמר קעד, רצא-רצב) עפ"י דרכו שכתב ג"כ רמז ח' ימים כנ"ל).

ובזה יתבאר פלוגתא בית שמאי ובית הלל הג"ל, דבית שמאי ס"ל דאי אפשר להאיר רק ימים הנכנסין, אבל ימים היוצאים שעברו בחושך ואפלה אי אפשר שוב להאיר, היינו כשיטתיהו במעשה דגר הג"ל, ולכך ס"ל דיוס ראשון מדליק שמונה, היינו אם שם אל לבו בתחילת ימי נעוריו להעיר את נשמתו, אזי יוכל להדליק ולהאיר עוד כל השמונה ימים, רמז לימי שנותינו כו' ואם בגבורות כו', אבל מכאן ואילך פוחד והולך, דכל יותר שאיחר להאיר נר נשמתו פוחד והולך האור, דהא אין לו רק ימים הנכנסין והימים הראשונים יפלו. אבל בית הלל ס"ל דגם ימים היוצאים כבר בחושך נוכל להאיר ע"י ימים